

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Göteborg och Nationella transportenheten, den 6–7 februari 2019

ChefsJO:s uttalande i korthet: Vid inspektionen kom det fram att häktet under en längre tid haft en hög beläggningsgrad. Det har lett till dubbelbeläggning av celler, att intagna som varken är häktade med restriktioner eller avskilda placeras på restriktionsplats och att intagnas möjlighet att vistas i gemensamhet begränsats. Dessa frågor tas om hand i två initiativärenden som chefsJO tidigare beslutat om (dnr O 7-2018 och O 19-2019). Eftersom häktet ofta tar emot ungdomar under 18 år påminner chefsJO om vikten av att personalen både skriftligen och muntligen informerar dem om deras rättigheter.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med föredragandena Simon Törnvall, Ann-Sofie Winqvist och Eva Fridén (protokollförare) den 6–7 februari 2019 en förannmald inspektion av Kriminalvården, häktet Göteborg och Nationella transportenheten (NTE).

Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdschefen för verksamhetsområdet Häktet Göteborg, AA, kriminalvårdsinspektörerna BB, CC, DD, EE, FF, GG, säkerhetshandläggaren HH, vakthavande befälet II och personalhandläggaren JJ, samt sektionschefen KK, Sektion Mellan, NTE, kriminalvårdsinspektören LL, NTE och säkerhetshandläggaren, NTE, MM.

Vid en inledande genomgång redogjorde kriminalvårdschefen för de förändringar som skett i häktet efter den senaste inspektionen och sektionschefen redogjorde för organisatoriska transportfrågor. Därefter förevisades häktets lokaler. JO:s medarbetare samtalande med 10 intagna och 15 anställda i häktet. En översiktlig granskning gjordes av bl.a. incidentrapporter från och med den 1 juli 2018, beslut om placering i avskildhet enligt 2 kap. 5 § häkteslagen (2010:611) avseende intagna placerade på säkerhetsavdelningen samt lokala instruktioner, rutiner och checklistor om bl.a. transporter och isoleringsbrytande åtgärder. Vid inspektionen fokuserade JO:s medarbetare på isoleringsbrytande åtgärder, dubbelbeläggningar, ensamvistelse utan lagstöd och transporter. JO:s

medarbetare besökte ungdoms- och kvinnoavdelningen, restriktionsavdelningen, stöd- och bevakningsavdelningen i D-huset och två gemensamhetsavdelningar i C-huset.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid genomgången deltog samtliga som hade varit med på det inledande mötet förutom BB, FF, GG och II. Därutöver deltog kriminalvårdsinspektören NN och personalhandläggaren OO.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2019 ett fokus på transporter av frihetsberövade.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Tidigare inspektioner av häktet Göteborg

JO inspekterade häktet Göteborg i oktober 2012 (dnr 5460-2012). Vid inspektionen kom det bl.a. fram att de nya lokalerna hade drabbats av en del tekniska problem och att personalen upplevde att tekniken inneburit att den mänskliga kontakten med intagna hade beskurits. Den senaste inspektionen av häktet gjordes i februari 2016 och var inriktad på häktets särskilda avdelning för anhållna (dnr 389-2016).

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser vid inspektionen

Organisation av häktet

Häktet Göteborg tillhör Kriminalvårdens region Väst, verksamhetsområde Göteborg häkte. Häktet har 331 nominella platser varav 160 gemensamhetsplatser, 141 restriktionsplatser och 30 anhållningsplatser. I häktet finns 5 celler som kan dubbelbeläggas. I häktets organisation anges cellerna som ”enkelrum”. Därutöver har häktet 10 transportceller som inte räknas in i det nominella antalet platser. Under 2018 var den genomsnittliga beläggningen ca 81 procent.

När det gäller organisation hänvisas i övrigt till organisationsbeskrivning, häktet Göteborg, [se handling 5](#).

Vid inledningen av inspektionens sista dag fanns totalt 319 intagna i häktet. Av dem var 259 häktade, varav 139 med restriktioner. Därutöver fanns 36 intagna med verkställbara domar. Av dessa var 3 placerade på restriktionsplatser. Dessutom var 12 anhållna intagna i häktet, varav 10 med restriktioner, 11 förvarstagna enligt utlänningslagen (2005:716), UtL, varav 5 placerade på restriktionsplats samt 1 intagen som var omhändertagen efter begäran av övervakningsnämnd. Utöver de intagna i häktet var 7 inskrivna i häktet men externplacerade bl.a. inom rättspsykiatri och var inte inräknade i beläggningsstatistiken. Häktesledningen uppgav att Kriminalvårdens häkten beräknar beläggningsgraden på olika sätt. En del häkten belägger inte en cell med en ny intagen när en klient externplaceras. Platsen räknas ändå som belagd i beläggningsstatistiken. Häktet Göteborg belägger alltid en plats med en annan intagen när en klient är externplacerad dvs. när det finns ett beslut om inskrivning hos annan myndighet eller vårdgivare.¹ Det innebär att det kan uppstå problem om häktet med kort varsel måste ta tillbaka klienten.

Det fanns 21 intagna placerade på häktets säkerhetsavdelning. Av dem var 9 häktade med restriktioner och 5 intagna var placerade i avskildhet enligt 2 kap. 5 § häkteslagen. Övriga intagna var förvarstagna enligt UtL eller väntade på förflyttning till en gemensamhetsplats. En intagen hade en verkställbar dom sedan den 25 januari 2019.

Under den första inspektionsdagen var det planerat för att sex personer skulle göra transportuppehåll i häktet.

Det var mellan 250 och 328 personer inskrivna i häktet Göteborg den första dagen i varje månad under 2018. Under året skrevs 180 personer in för transportuppehåll i häktet. Av dem var 94 procent kriminalvårdsklienter och 6 procent var personer som var frihetsberövade av andra myndigheter än Kriminalvården.

Häktet Göteborg har ca 120 kriminalvårdare anställda, varav ca 47 procent är kvinnor. Häktets bemanning är anpassad efter en beläggningsgrad på 90 procent.

¹ Från och med redovisningen av 2017 års statistik har Kriminalvården tagit fram en ny definition av medelbeläggning. I den nya definitionen av medelbeläggning har platstyper som tidigare genererat beläggning men inte platser räknats bort för att ge en mer rättvisande bild av utnyttjandegraden. Även klienter som är frånvarande från en plats räknas bort. I tidigare definition exkluderades endast de som var frånvarande under en längre period. Förändringarna gör att medelbeläggningsgraden blir något lägre än tidigare. Det nya sättet redovisas från och med mars 2017 (Kriminalvård och statistik 2017, s. 24).

Den fysiska miljön

Häktet består av två byggnader, C- och D-huset. D-huset är relativt nytt och har fem avdelningar som är i första hand avsedda för intagna med restriktioner.

C-huset utgörs av den gamla häktesbyggnaden. C-huset stängdes ner när D-huset var färdigbyggt. Därefter totalrenoverades C-huset och öppnades successivt på nytt. De sista avdelningarna öppnades under 2018. C-huset har sex avdelningar varav fyra är gemensamhetsavdelningar. Ett par veckor före inspektionen hade en gemensamhetsavdelning omvandlats till en mottagningsavdelning (C7:2) med restriktionsplatser. På ytterligare en gemensamhetsavdelning var knappt hälften av gemensamhetsplatserna omvandlade till mottagningsplatser (C8:4). Matsalarna på avdelningarna i C-huset har tagits bort och de intagna äter alla måltider i sina celler. I C-huset finns lokaler för ”Annan strukturerad verksamhet” (ASV) där intagna kan spela tv-spel, handarbete, spela instrument och utöva yoga. Gemensamhetsavdelningarna delar på lokalerna och har schemalagd ASV-tid ett par timmar åt gången någon eller några gånger i veckan.

På mottagningsavdelningarna prövas en intagens möjlighet att gå vidare till en av gemensamhetsavdelningarna. I de fall en intagen inte klarar sin placering i gemensamhet ska denne i första hand återplaceras på mottagningsavdelningen där man följer upp orsaken.

Placeringen av ungdomar och kvinnor i häktet

Häktet har en avdelning med 56 platser som företrädesvis tar emot ungdomar och kvinnor, ungdoms- och kvinnoavdelningen. Platserna är avsedda för klienter både med och utan restriktioner. Ungdomar kan placeras på andra avdelningar. Det sker t.ex. om de har målskamrater som redan är placerade på ungdoms- och kvinnoavdelningen. Anledningen till detta är att det är mycket lyhört mellan cellerna. Ungdomar som är placerade på andra avdelningar kan få delta i skolundervisning på ungdoms- och kvinnoavdelningen. Avdelningen har flera gemensamhetsutrymmen såsom verkstad, kök och bibliotek. Två kriminalvårdare arbetar uteslutande med isoleringsbrytande åtgärder. Sådana åtgärder dokumenteras i de intagnas häktesplaner. De ungdomar som inte har samsittning tas ut enskilt.

Det förekommer att vuxna, företrädesvis kvinnor men också män, placeras på avdelningen. Vuxna intagna erbjuds inte några aktiviteter förutom en verksamhet för kvinnor som anordnas av ”Karins döttrar”, totalt sex timmar i veckan.

Personal på ungdoms- och kvinnoavdelningen uppgav att de prioriterar åtgärder för att bryta isoleringen för häktade under 18 år. Målsättningen är att dessa ska vara i aktiviteter fyra timmar om dagen. Häktet når inte upp till denna målsättning. Uppskattningsvis kan en intagen under 18 år dagligen erbjudas ca två timmar isoleringsbrytande åtgärder.

Målsättningen för isoleringsbrytande åtgärder för ungdomar 18 år och äldre är två timmar om dagen, dvs. samma målsättning som för vuxna. Kriminalvårdens tidigare målsättning, om att en intagen som skrivs in innan han eller hon fyllt 21 år ska behandlas som ungdom, gäller inte längre. Enligt avdelningspersonalen är fördelningen av resurserna i häktet dålig. Vissa avdelningar har god bemanning, såsom anhållningsavdelningen, och personalen där borde kunna stötta andra avdelningar där personalen knappt hinner äta lunch. Ungdoms- och kvinnoavdelningen är inte resurssatt för sitt uppdrag. Det skulle enligt personalen behövas ytterligare tre tjänster. Avdelningspersonalen känner en etisk stress eftersom de intagna är för isolerade och för att målsättningen för isoleringsbrytande åtgärder inte nås. Det vore önskvärt med en högre bemanning på helgerna men denna är i stället lägre. Förutsättningarna för att kunna erbjuda isoleringsbrytande åtgärder blir som en konsekvens ännu sämre.

Enligt avdelningspersonalen sker det inga lokala mätningar av isoleringsbrytande åtgärder. För att kunna göra mätningar behöver det fastställas definitioner av minimitid utanför cell och vilka typer av åtgärder som är isoleringsbrytande.

Vid samtal med två ungdomar under 18 år kom följande fram. De är tillfälligt placerade i häktet Göteborg under tiden då förhandlingarna i tingsrätten pågår. De har varit häktade med restriktioner under flera månader. Tidigare var de placerade på olika häkten och där tillbringade de stora delar av dygnet i sina celler. De upplevde att den långa tid som de hade vistats i sina celler utan någon mänsklig kontakt påverkat dem negativt och gjort dem ledsna. De beskrev det som att de blivit skygga och att förmågan att samtala och delta i socialt samspel försämrats. Vidare uppgav de att synen påverkats negativt bl.a. med svårighet att se och fästa blicken på avstånd. Som exempel uppgav en av dem att det inte gick att se vad åklagaren visade på skärmen under rättegången.

De uppgav vidare att de trivs bättre på de häkten som de senast kom ifrån. I häktet Göteborg sker all kontakt genom luckan i celldörren. Det är bättre när det inte finns toalett i cellen eftersom de vid varje toalettbesök får komma ut ur cellen och byta några ord med personalen. Enligt de intagna utför häktespersonalen sitt jobb, men inte mer. Bemötandet beskrevs som nonchalant. På fråga om de behandlas som barn i häktet hade de ingen uppfattning om det och inte heller om vad det i så fall innebär. En av dem använde inte signalsystemet i cellen, eftersom hon inte ville vara en belastning för personalen. När den intagna ringt på personalen har de inte kommit och då tar det emot att göra ett nytt försök.

I samtalen uppgav båda att de nu har fått reda på att de måste skriva hemställningar om saker som de önskar, såsom egna kläder till förhandlingsdagarna. De vet inte hur de ska få kontakt med en sjuksköterska. En av dem kände inte till att det finns en ungdomsavdelning på häktet. Båda hade erbjudits utomhusvistelse och en av dem hade under den senaste veckan fått vara utomhus vid två tillfällen samma dag. Under tingsrättsförhandlingen har de haft sina egna kläder

på sig. En av de intagna fick duscha först flera dagar efter ankomsten och vid förfrågan om rena underkläder fanns det bara kalsonger att få.

Det är lyhört mellan cellerna i häktet Göteborg och första natten bankade andra intagna på cellväggarna och skrek att de skulle ta sig in till en av de intagna. Hon förflyttades till en annan avdelning. Där var cellen smutsig, luktade urin och det var ”äckel” på väggarna. Tv:n var placerad på en kartong i sängen.

JO:s medarbetare besökte en av de häktades celler dagen innan samtalen hölls och noterade tv:n på kartongen i sängen och missfärgningar på väggarna. Det luktade inte urin i cellen.

Placeringen av intagna med restriktioner

Häktet har en s.k. normalavdelning med 58 celler för häktade med restriktioner, restriktionsavdelningen. Vidare har häktet en stöd- och bevakningsavdelning med 13 celler för intagna i behov av extra stöd samt 10 transportceller. I anslutning till stöd- och bevakningsavdelningen finns 2 observationsceller, varav en cell har en säng försedd med fastspänningsanordningar. Ingen av cellerna är kameraövervakade. Det har inte skett någon fastspänning det senaste året. JO:s medarbetare noterade att det luktade urin i en av observationscellerna och att luften var kvav.

I samtal med flera ur personalen uppgav de att häktade utan restriktioner inte ska vara placerade på restriktionsavdelningen, men att det ändå förekommer. Det fattas inte några avskildhetsbeslut för de intagna utan restriktioner som blir kvar på avdelningen. Bemanningen på avdelningen är inte tillräcklig för att det ska vara möjligt att dagligen erbjuda de intagna två timmars isoleringsbrytande åtgärder. I oktober 2018 togs en tjänst bort på helger för att avdelningen skulle få en extra resurs för isoleringsbrytande åtgärder på vardagar. Det har visat sig att den tjänsten i stället utnyttjats av andra avdelningar när de saknar personal. Därför hinner personalen i stort sett bara med att hålla ankomstsamtal och upprätta häktesplaner. De isoleringsbrytande åtgärder som erbjuds är samtal i cell, kontaktmannasamtal, aktivitetsrum, biblioteksbesök och externa besök t.ex. av präster och Röda Korset. Ett externt besök kräver bevakning av två kriminalvårdare. Det betyder att ca fyra intagna kan komma ut i samtal under en vardag, dvs. knappt sju procent. Stordriften på häktet får negativa effekter och kriminalvårdarna har svårt att ”jobba” för de intagna.

Det finns tre aktivitetsrum, varav två för samsittare. De är bokningsbara i två-timmarsintervall. På morgonmötet görs en prioritering av vilka intagna som behöver isoleringsbrytande åtgärder. Det dokumenteras inte när en intagen tackat nej till en åtgärd.

Vidare förde personal fram att de intagna som är placerade på stöd- och bevakningsavdelningen ofta är i sämre psykiskt skick än i häktet i övrigt. Ett kontaktmannarum håller på att göras i ordning för att avdelningen ska kunna erbjuda isoleringsbrytande åtgärder. Avdelningen har ett gym med en motionscykel.

Transportcellerna används för intagna som gör måltids- och nattupphåll. När det är fullt i häktet används transportcellerna för placering av andra intagna. Personalomsättningen på avdelningen är hög.

I samtal med en intagen som varit på restriktionsavdelningen i ca en och en halv månad kom det fram att han förutom daglig utomhusvistelse vistats all sin tid i cellen. Han avböjde erbjudanden om att vara i gymmet. Närstående besökte honom vid två tillfällen och vid två tillfällen träffade han besökare från en frivilligorganisation.

Dubbelbeläggning i häktet

En av häktets gemensamhetsavdelningar har 24 celler, varav 5 större celler som har plats för två intagna. Därmed kan totalt 29 intagna vara placerade på avdelningen. Vid inspektionen var alla 5 celler dubbelbelagda. Den största cellen som kan dubbelbeläggas var ursprungligen avsedd för intagna med funktionsnedsättning. JO:s medarbetare uppmätte den cellen till ca 10 kvadratmeter med en takhöjd på ca 2,5 meter och det anslutande badrummet utan dörr med toalett och dusch till ca 5,5 kvadratmeter. De celler som kan dubbelbeläggas är inredda med två väggfasta enkelsängar, en garderob, ett skrivbord och en sittplats.

I samtal med några ur personalen uppgav de att cellerna på avdelningen dubbelbeläggs vid platsbrist. Det är viktigt att lära känna de intagna innan de erbjuds att dela cell. Utgångspunkten är att endast intagna som önskar dela cell får göra det, men det är inte alltid möjligt. Hittills har de inte behövt tvinga någon intagen att dela cell.

JO:s medarbetare tog del av en incidentrapport angående ett slagsmål mellan två intagna som delade cell. Båda intagna skadades och en av dem behövde sjukhusvård. En av de intagna hade påkallat personalens uppmärksamhet via stentofonen. I rapporterna konstaterar personalen att dubbelbeläggning ökar risken för våldsincidenter och att dubbelbeläggning inte är optimalt.

Vid samtal med flera intagna kom det fram att när cellerna är dubbelbelagda tar det längre tid för personalen att hinna med sina arbetsuppgifter. En intagen hade tillfrågats om att dela cell men tackat nej och behövde då inte göra det. En annan intagen hade tillfrågats om han ville dela cell, och upplevde då att han inte hade något annat val än att säga ja. Det blev en chockartad upplevelse. Det finns inget privatliv, t.ex. saknas dörr till toaletten. När rumskamraten flyttade bad han om en egen cell, vilket han fick.

Vidare uppgav flera intagna att personalen inte informerar de intagna om deras rättigheter utan man "bollas" mellan klienthandläggaren och kontaktpersonen eller så hänvisas de till att skriva en hemställan eller att anmäla till JO. Det tar ca två månader att få ett svar på en hemställan. Personalen hjälper varken till med att inkomststämpla eller att kopiera en hemställan. Det tar tid att komma ut på rastgården och det händer att utevistelsen påbörjas först 20 minuter efter utsatt tid. Avdelningen har inget gym. En timme varje fredag får de vara i gymna-

stikhallen. Det finns mögel vid handfaten inne på toaletterna i flera celler på avdelningen som påverkar de intagnas mående negativt, bl.a. genom att de får huvudvärk.

JO:s medarbetare kontrollerade två celler och noterade att det i en av cellerna fanns mörk beläggning under handfatet och runt toalettstolen.

JO:s medarbetare noterade att en manlig intagen i samband med utomhusvistelse skyddsvisiterades av två kvinnliga kriminalvårdare. Kriminalvårdarna uppgav att det inte finns någon rutin om att en kriminalvårdare av samma kön i första hand ska utföra visitationer. Om en intagen har ett sådant önskemål går det att ordna men den intagne får då vänta en stund.

Gemensamhetsavdelning med mottagningsplatser

Avdelningen har 29 celler varav 14 utgör mottagningsplatser. Det finns två gemensamhetslokaler på avdelningen. Lokalerna används av intagna på gemensamhetsplatserna kl. 9–11 och av intagna på mottagningsplatserna kl. 13.15–16.00. Därutöver får intagna på gemensamhetsplatserna vistas i C-husets lokaler för ASV på onsdagar och halva torsdagar. Inläsning sker efter att de intagna har hämtat middagen kl. 16. Ingen av de intagna på mottagningsplatserna hade restriktioner eller beslut om placering i avskildhet.

Vid samtal med några ur personalen kom det fram att avdelningen har en personalbrist sedan 2017 och att många kriminalvårdare är missnöjda med arbetsituationen. Det är svårt att göra ett bra arbete under rådande förhållanden. Avdelningen har utlovats en extraresurs men inte fått någon. För två veckor sedan avdelades 14 av gemensamhetsavdelningens platser till mottagningsplatser. Personalen fick en timme på sig att förbereda platserna.

Flera intagna uppgav i samtal att fram till för två veckor sedan var hela avdelningen en gemensamhetsavdelning. Då vistades intagna i gemensamhet under både för- och eftermiddagen, och de hade tillgång till sporthallen en gång i veckan. Nu vistas de bara i gemensamhet under förmiddagen och i samband med utomhusvistelsen. Tiden i sporthallen togs bort på grund av personalbrist. Det är mycket påfrestande att tiden i gemensamhet har halverats. De intagna får inte äta tillsammans på avdelningen eller sitta tillsammans i varandras celler och äta. På restriktionsavdelningen fanns det möjlighet att samsitta under lunchen.

Väntceller

I anslutning till inskrivningen finns åtta s.k. väntceller. Om det är kö till inskrivningen eller när en intagen väntar på en transport placeras de i en väntcell. Väntetiden kan vara upp till 30 minuter, men oftast 10–15 minuter. Varje cell är ca sex kvadratmeter stor och försedd med bänk och signalanordning. Dörren är försedd med en öppningsbar lucka. Fem väntceller är fönsterlösa. Två celler har kameror och intagna som placeras där informeras om att cellerna kameraövervakas.

Transportceller

De tio transportcellerna är standardutrustade och försedda med väggfast stol, toalett och har en anordning för reglering av ljusinsläpp.

Frihetsberövade som gör transportuppehåll skrivs in i häktet. De ingår i statistiken över intagna. Eftersom transportcellerna inte ingår i det nominella antalet platser (331) resulterar det i att statistiken avseende beläggningsgraden i häktet kan redovisas som överbeläggning i förhållande till antalet platser. Ungdomar omhändertagna enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och personer omhändertagna enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall placeras i första hand i en transportcell. Om dessa är fullbelagda placeras de ut i häktet men de riskerar inte att placeras tillsammans med en annan intagen.

Hälso- och sjukvård

Det finns sex sjuksköterskor som tjänstgör dagtid i häktet, varav fyra började arbeta under hösten 2018. Häktet har inte något jourläkaravtal. När det uppstår behov av sjukvårdskompetens utanför kontorstid kontaktar häktet vårdguiden 1177 och vid behov tillkallas en bedömningsbil eller så genomförs en akuttransport. Det fördes fram att Kriminalvården försöker undvika akuttransporter eftersom kriminalvårdspersonal måste följa med.

Enligt sjuksköterskorna finns det en förbättringspotential när det gäller att tydliggöra av vilket skäl en intagen placeras i avskildhet. Om en intagen placeras i avskildhet på grund av att han eller hon har ett självskadebeteende ska det ske en särskild bedömning enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL. Om den intagne däremot avskiljs på grund av säkerhetsskäl är det inte en fråga för sjukvården. Att placera en självmordsbenägen person i isolering är tvärtom mot hur man går tillväga inom den psykiatriska tvångsvården. En självmordsbenägen person ska aldrig vistas ensam.

Tidigare fanns en målsättning inom Kriminalvården om att det skulle finnas en sjuksköterska per 50 intagna, men nu när häktet har tillförts ytterligare platser gäller inte detta längre. Sjukvården håller ett ankomstsamtal med den intagne. Därefter får han eller hon kontakta sjukvården genom att skicka en anhållan i kuvert. Det finns inte några medicinskåp i cellerna. Delar två intagna cell får de inte ha sina mediciner i cellen.

Klienthandläggarnas arbete är avgörande för om ungdomar får isoleringsbrytande åtgärder.

Hjälp med allmän daglig livsföring

De celler som rullstolsburna intagna kan placeras i är något större och försedda med utrymme för toalett och dusch. Det är enligt sjuksköterskorna inte ett funktionsanpassat rum i HSL:s mening. Det är Kriminalvården som ansvarar för att intagna får de hjälpmedel som de behöver. Sjuksköterskorna tar kontakt med

sjukvårdsexperten på region Väst om de ser ett behov av att förflytta en intagen till häktet Kronoberg som har en somatisk omsorgsavdelning.

Kriminalvårdarna ska vid behov hjälpa de intagna med allmän daglig livsföring (ADL). Det har hänt att personalen inte har utfört dessa uppgifter trots att sjukvården påtalat intagnas behov av sådan hjälp. I stället har det tagits in extrapersonal till en hög kostnad. En sådan situation inträffade för ca ett år sedan.

En intagen med nedsatt rörlighet var placerad i häktet. Hon gick med stöd av en rollator. På grund av funktionsnedsättningen var hon placerad i en större cell med toalett och dusch. I samtal med den intagna kom det fram att hon hade svårigheter att resa sig från toaletten eftersom handtagen runt toaletten var borttagna. Vidare upplevde hon det som jobbigt att vara inlåst hela dagarna. Hon kom endast ut i samband med den dagliga utomhusvistelsen.

JO:s medarbetare noterar att det inte fanns handtag vid sidorna om toalettstolen, men skruvhål i väggen från fästen av tidigare handtag.

lakttagelser om transporter

Transporter

Transportgruppen Göteborg har ett utökat ansvarsområde som innebär att den ansvarar för samtliga transportuppdrag från häktet Göteborg med undantag för akuta sjukhustransporter. NTE tog över häktets lokala transporter redan 2007 och transporter av anhållna togs över 2014. Den nya lagstiftningen i april 2017 har i stort sett inte påverkat antalet transporter för NTE i Göteborg. Det är bara transporter av anhållna till häktningförhandlingar som ökat. NTE utför de flesta lokala transporter till fots genom en kulvert mellan häktet och domstolarna. Inte heller handräckningstransporterna har ökat nämnvärt. Begäran om handräckning från psykiatriin förekommer, men i en mindre omfattning än förväntat.

Beställningssystemet LIFT kommer att ersättas med ett annat system, transportbeställningssystemet TPS. Det kommer att tas i drift vecka 22.

Cirka hälften av alla transporter som Kriminalvården utför är åt andra myndigheter. Dessa transporter är en utmaning för Kriminalvården. Det är fortfarande svårt att få in nödvändiga uppgifter från sjukvården trots sekretessbrytande bestämmelser. NTE försöker samverka med kommuner och landsting på nationell, regional och lokal nivå. Varje kriminalvårdsinspektör har till uppgift att samverka på sin ort.

Bemanning av transporter

Det finns 18 fordon som är fördelade på lokal- och fjärtransporter. Varje bil har i regel samma besättning. Ett fordon är avsett för utryckningstransporter och ingår inte som ett av disponibla fordon vid planering av transporter. Utryckningsfordonet kan användas vid behov och arbetspassen är kl. 6–13 och kl. 13–21. Det är gruppen för inrikes planering (planeringsgruppen) i Arvidsjaur som förfogar över fordonet och kan beordra när en sådan transport behöver genom-

föras. Om fordonet inte är på utryckningsuppdrag kan det användas för lokala transporter, t.ex. sjukhustransporter.

Det finns ca 150 anställda i transportgruppen Göteborg. Det finns fem personalgrupper som leds av var sin kriminalvårdsinspektör, varav tre grupper har fokus på fjärrtransporter och två grupper har fokus på lokala transporter, dvs. transporter med början och slut i häktet Göteborg. Det finns tre personer som planerar lokala transporter, varav två planerar uppdragen och en planerar bilbesättningarna. Transporter som går utanför Göteborgsområdet planeras av gruppen för inrikes planering i Arvidsjaur. Inför deras planering meddelar transportgruppen Göteborg hur många bilar och personal som är tillgängliga. Vid kapacitetsbrist är det fjärrtransporterna som blir lidande.

Samtal med intagna och personal om transporter

En intagen ifrågasatte att han belades med hand- och midjefängsel vid promenad i kulverten mellan häktet och förhandlingssalen.

Vid samtal med flera ur transportpersonalen kom bl.a. följande fram. De planerar själva dagen och oftast är de två, men ibland upp till fyra personer i en besättning. En promenad i kulverten räknas som en transport. Om oväntade händelser ägt rum under en transport kan transportpersonalen redogöra muntligt för dem till häktets personal vid avlämningen eller upprätta en incidentrapport. De kan också vid behov ringa i efterhand och lämna upplysningar om den intagnes mående. Vid handräckningstransporter från utrymmen som inte är säkrade är utgångspunkten att den intagne ska ha midje- och handfängsel. Transportpersonalen kan på egen hand besluta om en höjning av fängselnivån. En lättnad av fängslen kräver beslut av samordnaren eller ett vakthavande befäl. Få samtransporter förekommer när det gäller lokala transporter (promenader mellan häktet och domstolarna).

Vidare kom det i samtalen fram att inför fjärrtransporter av en frihetsberövad person, som inte är Kriminalvårdens klient, ringer transportledaren till den institution där de ska hämta personen för att få kompletterande uppgifter om denne. När det gäller Kriminalvårdens klienter vore det önskvärt om transportpersonalen fick behörighet att läsa daganteckningar i Kriminalvårdsregistret (KVR) för att få aktuell information inför en transport. Innan en frihetsberövad ska kliva in i bilen visiteras denne av personal av samma kön. Under bilresan kan en frihetsberövad, efter en individuell bedömning, läsa tidning, dricka vatten och äta frukt. Samtransporter sker av Kriminalvårdens klienter. Personer som vårdas inom psykiatrin och omhändertagna ungdomar ska i första hand transporteras ensamma i fordonen. Om det blir fråga om samtransport får de sitta ensamma på ett säte. Det sker fler incidenter, främst verbala, när omhändertagna ungdomar transporteras. Vid överlämning av den frihetsberövade informerar transportpersonalen muntligt mottagande enhet bl.a. om allt som har med säkerhet att göra och de dokumenterar det på färdhandlingen. Enligt transportpersonalen tas inte den skriftliga dokumentationen till

vara, vilket borde göras. Vid allvarliga händelser sker en rapportering i Kriminalvårdens incidentrapporteringssystem (ISAP). Mindre allvarliga händelser diskuteras av transportbesättningen. Varje fredag på morgonmötet går man igenom rapporter i ISAP och händelserna tas också upp på arbetsplatsträffar (APT).

Det är sällan som fjärrtransporterna sker i fulla bilar och körning av tomma bilar förekommer. Det är ett dåligt utnyttjande av resurser. Det är svårt att förändra organisationen eftersom det finns en inbyggd ovilja att lyfta problem till nästa chefsnivå.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Representerarna för häktet och Sektion Mellan, NTE, kommenterade enligt följande:

Transporter

Sektionschefen uppgav att NTE även före april 2017 hjälpt Polismyndigheten i Väst med transporter, t.ex. att transportera anhållna till tingsrätten för häktningförhandling. Beställningar av handräckningar från Polismyndigheten har varit färre än förväntat.

Transporter till stora rättegångar prioriteras vilket medför att personal som brukar utföra fjärrtransporter dirigeras om till lokala transporter. Vid sådana tillfällen får planeringsgruppen för inrikes transporter i Arvidsjaur tillgång till färre fordon och personal vid sin planering av fjärr- och handräckningstransporter. Med hjälp av planeringsverktyg kan resurser dirigeras om från andra orter, t.ex. kan fordon från destinationsorten i stället hämta en frihetsberövad från avreseorten Göteborg, men det kan innebära fler ”tomkörningar”. NTE är duktiga på att flytta resurser vid tillfälliga toppar och att det är mer effektivt att NTE utför lokala transporter än att häktet tar hand om dem.

Häktesledningen bekräftade att det har blivit lättare att planera häktesverksamheten när häktet inte längre har ansvaret för lokala transporter. I samband med att NTE tog över dessa drogs ett tjugotal tjänster in i häktet. Det inträffar att intagna blir kvar i häkte i väntan på transport till en anstalt. Sektionschefen framhöll att det dock är vanligare att en intagen blir kvar i häktet på grund av att det inte finns någon ledig anstaltsplats.

Vidare uppgav sektionschefen att transporter som NTE utför åt andra myndigheter (handräckningstransporter) förutsätter att en frihetsberövad person också ska vara under fysisk uppsikt, t.ex. av sjukvårdspersonal. Det förekommer missuppfattningar om när en person är frihetsberövad och att det därför inte har varit tydligt när NTE kan utföra en transport. NTE utför inte förflyttningar av personer mellan olika våningsplan inom ett sjukhus.

Beläggning i häktet

JO:s medarbetare konstaterade att det fanns 158 intagna, varav 15 anhållna som var placerade i D-huset (restriktionsplatser). Av dessa var det flera intagna som varken hade restriktioner eller beslut om placering i avskildhet. På säkerhetsavdelningen fanns fem intagna som väntade på förflyttning till en gemensamhetsplats.

Häktesledningen uppgav på fråga att det på stöd- och bevakningsavdelningen i D-huset finns intagna som behöver extra stöd och tillsyn, men ingen av dem har fått ett beslut om placering i avskildhet. Avsikten är att de intagna så snart det är möjligt ska förflyttas till en annan avdelning.

JO:s medarbetare lyfte fram att det i samtal kommit fram att det förekommer att intagna är inlåsta 23 timmar per dygn. Häktesledningen tillfrågades om det är någon skillnad på de insatser som sker för att motverka psykiska problem och omvårdnadsinsatser på stöd- och bevakningsavdelningen jämfört med övriga restriktionsavdelningar. Ledningen uppgav följande:

Sedan februari 2018 har stöd- och bevakningsavdelningen förstärkt bemanningen dagtid för att bättre kunna utföra isoleringsbrytande åtgärder. Det finns inte en bemanning i samma omfattning som inom psykiatrin och intagna upplever säkert detta. De förändringar som genomfördes för ca ett år sedan innebär att isoleringsbrytande åtgärder har strukturerats, att kraven på innehållet har setts över, att uppgiften är schemalagd och att personalen måste dokumentera vilka isoleringsbrytande aktiviteter som har utförts (gul tid). Detta gjordes inte tidigare. Det borde därför gå att se skillnaden på stöd (gul tid) och bevakning (röd tid). Det har inte tagits fram statistik över isoleringsbrytande insatser, vilket borde kunna gå att få fram. Det har inte heller skett någon uppföljning av dessa förändringar. Skillnaden är personalens sätt att arbeta med intagna och att isoleringsbrytande aktiviteter numera genomförs.

JO:s medarbetare framhöll att färre än hälften av alla intagna i häktet har restriktioner samtidigt som häktesledningen uppgett att det finns ett behov av fler restriktionsplatser. Häktesledningen uppgav att det är svårt att omplacera häktade från restriktions- till gemensamhetsplatser. Det måste ske en analys av hotbild och göras en individuell bedömning för att en intagen ska placeras på "rätt" gemensamhetsavdelning. Det är ett vakthavande befäl som dagligen ansvarar för uppgiften att flytta runt intagna i häktet. Storleken på häktet bidrar till att det uppstår en tröghet i systemet. Av logistiska skäl behöver därför fler än hälften av platserna i häktet vara restriktionsplatser trots att det matematiskt inte ska behövas. Det är anledningen till att platser i C-huset som är byggt för gemensamhet används som restriktionsplatser.

Det fanns 36 intagna, varav 3 placerade i D-huset, med verkställbara domar och som ännu inte fått en plats i anstalt. Den intagne som väntat längst på en anstaltsplats hade väntat i ca tre månader. De förvarstagna är placerade i häktet antingen av säkerhetsskäl eller efter beslut om utvisning i dom. Det är svårt att

tillgodose deras behov i häktet och därför vore det bättre om de placerades någon annanstans. Antalet förvarstagna placerade inom Kriminalvården har sjunkit, från ca 120 intagna varje vecka till ca 80.

Isoleringsbrytande åtgärder

Enligt häktesledningen har antalet häktade i Kriminalvården ökat med drygt 250 under 2018. Fler anstaltsplatser skulle medföra en mindre belastning i hela "kedjan". Det finns konstant ca 150 intagna i häkten i landet som har verkställbara domar och som väntar på en anstaltsplats. Det är längst väntetid, 2–3 månader, till riksmottagningen, anstalten Kumla. Regionchefen i region Mitt har i uppdrag att skapa fler platser inom Kriminalvården.

Kriminalvårdens målsättning är att intagna ungdomar (21 år och yngre vid inskrivning) ska få fyra timmars isoleringsbrytande åtgärder varje dag. Vuxna intagna ska få motsvarande åtgärder två timmar varje dag. Prioriteringen är att tillgodose åtgärder för ungdomar under 18 år i första hand, därefter ungdomar 18–21 år och sist vuxna.

Enligt häktesledningen nås målsättningen inte för någon grupp oavsett beläggningsgrad, men den ökade beläggningsgraden gör inte situationen bättre. Kriminalvårdens generaldirektör har konstaterat att myndigheten inte når målen avseende isoleringsbrytande åtgärder men att personalen måste arbeta så gott den kan med de resurser som finns. Häktesledningen uppgav att med ökade personalresurser skulle målet kunna nås.

Tidigare hade Kriminalvården ett regeringsuppdrag avseende ungdomar, men det avslutades 2015/16. Häktet fick under uppdraget resurser för motsvarande 25 ungdomar. Det innebar att ungdomsavdelningen kunde ha en högre bemanning och särskilda psykologresurser. I dag arbetar, utöver kriminalvårdare, en ungdomshandläggare, på avdelningen. Därutöver arbetar en psykolog, två kriminalvårdare med funktionsuppdrag ASV på avdelningen. De arbetar också med olika aktiviteter på en av gemensamhetsavdelningarna. Det finns två lärare på Lärcentrum som är placerade på avdelningen men arbetar inriktat mot ungdomar i hela häktet. I dag har häktet dubbelt så många häktade ungdomar, ca 50. Det har medfört att det inte går att arbeta på samma sätt som tidigare.

JO:s medarbetare upplyste om att det i samtal med ungdomar under 18 år kommit fram uppgifter om fysisk påverkan vid isolering, t.ex. försämrad syn och att det psykiska måendet påverkats under tiden i häkte.

Dubbelbeläggning

Det är inte aktuellt med dubbelbeläggning av andra celler än de som redan används eftersom de inte är tillräckligt stora dvs. större än elva kvadratmeter. Ledningen kände inte till om Kriminalvården har centrala föreskrifter eller riktlinjer om dubbelbeläggning. Häktet har upprättat en risk- och konsekvensanalys av arbetsmiljön vid dubbelbeläggning. En riskbedömning har gjorts utifrån vilka risker för ohälsa- och olycksfall dubbelbeläggning medför för arbetstagarna,

dvs. häktespersonalen. Därutöver finns det informella direktiv om vad man bör tänka på inför en dubbelbeläggning.

Hälso- och sjukvård, m.m.

Häktet har inget jourläkaravtal. Häktet kan ringa efter Göteborgs stads bedömningsteam (somatiskt och psykiatriskt) som är bemannat med bl.a. läkare fram till kl. 2.00.

Stora celler som är utrustade med dusch kan användas för placering av en intagen som sitter i rullstol. Personalen har ansvaret för den funktionshindrades dagliga omvårdnadsbehov. Efter en händelse för ca ett år sedan kom det fram att kriminalvårdare har ett mer omfattande omvårdnadsansvar än vad vissa ur personalen hade uppfattat.

Häktesledningen kunde inte svara på om armstöden på varje sida om toaletten i en större cell med dusch hade tagits bort för att förebygga risken för självmord. Man ska omedelbart se över om handtag kan sättas in i cellen.

Häktesledningen tillfrågades om intagna med uppgivna självmordstankar placeras i avskildhet i stället för att erbjuda samtal med personal och extra tillsyn. Enligt häktesledningen förs det diskussioner mellan sjukvården och kriminalvården om vilka åtgärder som ska vidtas när en screening ger utslag. En intagen ska inte regelmässigt hamna i avskildhet när en screeningen ger utslag, det är viktigt att i varje enskilt fall ta ett gemensamt ansvar för klienten. Häktesledningen uppgav att det är viktiga frågor som den behöver diskutera vidare.

Övrigt

Häktesledningen tog upp vikten av att de intagna har möjligt att upprätthålla kontakten med närstående, men att detta försvåras vid förflyttningar mellan olika häkten. Vid en förflyttning måste den intagne begära nya tillstånd för telefon och besök för att kunna ha fortsatt kontakt med omvärlden. Detta orsakar lidande för den intagne och handläggningen är tidskrävande. JO:s medarbetare hänvisade till vissa JO-beslut (se JO:s beslut den 14 juni 2018, dnr 2689-2015, dnr 3286-2016 och dnr 7618-2016).

Vid protokollet

Eva Fridén

Justeras den 2019-06-04

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Beläggning

Av protokollet framgår att beläggningsgraden var hög under 2018 och att bemanningen är beräknad utifrån en 90-procentig beläggningsgrad. Samtidigt framgår av beläggningslistan att ca 10 procent av häktets platser vid tidpunkten för inspektionen upptogs av intagna med verkställbara domar som väntade på en plats i anstalt, som längst sedan november 2018. Därtill upptogs ca 4 procent av platserna av förvarstagna enligt UtL.

Häktet Göteborg för beläggningsstatistik som omfattar även sådana intagna som gör transportuppehåll, utan att transportplatserna är inräknade i det nominella platsantalet. Jag kan konstatera att det riskerar att ge en skev bild av nyttjandegraden av platserna i häktet, dvs. att det av statistiken framstår som om häktet har en högre grad av beläggning än vad som verkligen är fallet.

Detta är frågeställningar som jag kan få anledning att återkomma till inom ramen för ett pågående initiativärende som rör vilka konsekvenser Kriminalvårdens beläggningsituation får för de frihetsberövade (dnr O 19-2019).

Dubbelbeläggning av celler i häktet

Av protokollet framgår att fem av häktets celler på en gemensamhetsavdelning har försetts med två enkelsängar för att det vid behov ska vara möjligt att inkvartera två intagna i varje cell. Dessa extraplats utgör inte ordinarie platser. Häktet saknar skriftliga rutiner för dubbelbeläggning, men har upprättat en risk- och konsekvensanalys av häktespersonalens arbetsmiljö vid dubbelbeläggning.

Jag avser att återkomma även till dessa frågeställningar inom ramen för det pågående ärendet om överbeläggningen i Kriminalvården.

Isolering

En intagen i häkte ska enligt huvudregeln ges möjlighet att under dagtid vistas i gemensamhet med andra intagna (2 kap. 5 § häkteslagen). Jag har tidigare uttalat att begreppet gemensamhet får anses förutsätta en vistelse tillsammans med flera andra intagna. Det innebär att exempelvis samsittning inte går att jämföra med vistelse i gemensamhet (se JO 2018/19 s. 146).

Enligt häktet Göteborg uppgår antalet ”gemensamhetsplatser” i häkte till ca 48 procent av det totala antalet platser. Häktet har dock omvandlat 43 platser på gemensamhetsavdelningar till restriktionsplatser, vilket innebär att gemensamhetsplatserna vid inspektionstillfället utgjorde endast 35 procent av häktesplatserna. Av protokollet framgår att det också finns intagna som varken hade restriktioner eller beslut om placering i avskildhet men som ändå var placerade på restriktionsplatser.

Jag kommer att återkomma till frågor om vistelse i gemensamhet, ensamvistelse utan lagstöd och isoleringsbrytande åtgärder, inom ramen för det initiativärende som handlar om Kriminalvårdens arbete med isoleringsbrytande åtgärder (dnr O 7-2018).

Häktade ungdomar (under 18 år)

Av protokollet framgår att det är vanligt att häktet har intagna ungdomar som är under 18 år.

Jag vill framhålla vikten av att all kriminalvårdspersonal som kommer i kontakt med ungdomar i häktet har eller får den utbildning som är nödvändig för att bemöta ungdomar på bästa sätt. Utgångspunkten måste vara att bemötandet av den enskilde ungdomen anpassas till dennes mognadsgrad. En del i arbetet kan vara att pedagogiskt, både skriftligen och muntligen, vid flera tillfällen förmedla vilka rättigheter som ungdomen har i häktet. Personalen bör också försäkra sig om att ungdomen har förstått informationen, detta för att säkerställa att ungdomarna kan tillgodogöra sig sina rättigheter.

Kroppsvsitation

I protokollet framgår att skyddsvisitationer av manliga intagna ibland genomförs av kvinnlig personal. Lagstiftningen ger utrymme för detta, men JO har tidigare uttalat att utgångspunkten för skyddsvisitation av intagna måste vara att den ska genomföras av personal av samma kön som den intagne (se JO:s protokoll från inspektionen av häktet Helsingborg den 19–20 september 2012, dnr 4850-2012). Jag delar denna uppfattning, och noterar samtidigt att häktet Göteborg är Sveriges största samt att ca 53 procent av kriminalvårdarna är män. Häktet bör kunna ha en bemanning som säkerställer att det finns både manliga och kvinnliga vårdare i tjänst på avdelningarna för att skyddsvisitation ska kunna ske under värdiga former för alla intagna oavsett kön.

Hälso- och sjukvård

Av protokollet framgår att vissa celler i häktet är större än andra celler och utrustade med toalett och dusch. Dessa celler är avsedda för intagna som är rullstolsburna men enligt sjukvården i häktet är de inte funktionsanpassade enligt HSL. Det har även kommit fram att det förekommit att kriminalvårdspersonal inte har velat hjälpa intagna med fysiska funktionsnedsättningar att utföra sin ADL.

Jag kan konstatera att det finns möjligheter för häktet att på flera områden förbättra situationen för intagna med funktionsnedsättningar. Jag har för avsikt att fortsätta att följa frågan om situationen inom kriminalvården för intagna med funktionsnedsättningar. Den information som kom fram vid inspektionen om förhållandena för en intagen med omvårdnadsbehov som inte tillgodosågs i enlighet med sjukvårdens rekommendationer, kommer att tas om hand inom ramen för ett pågående tillsynsärende (dnr 7924-2018).

Övrigt

Brister i hanteringen av intagnas hemställningar är ett vanligt klagomål till JO. Det är svårt för en intagen att bevisa att och när en hemställan har gjorts utan tillgång till en kopia av handlingen. Jag vill i detta sammanhang framhålla min uppfattning att en intagen som vill ha en kopia av sin hemställan ska få det (se JO:s protokoll från inspektionen av anstalten och häktet Saltvik den 21–23 november 2017, dnr 7573-2017). Jag förutsätter att häktet kommer att tillgodose sådana önskemål.

Protokollet föranleder i övrigt inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

2019-06-07

Elisabeth Rynning